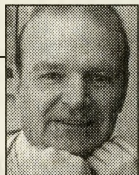

Kuidas sündis suurkujude eelvalik

ÜLO KAEVATS

Eesti Entsüklopeediakirjastuse peatoimetaja

Sajandi ja aastatuhande lõppemise meeleolus on paljudes maades asunud koostama mitmesuguseid väljaastvate isikute loetelusid. Eesti pole selles erand.

Entsüklopeediakirjastus alustas 20. sajandi Eesti suurmeeste (loomulikult nii naiste kui ka meeste) valimise eeltööd 1997. aastal. Töö tulemused jõuavad avalikkuse ette 1999. aasta jõuludeks ilmuvais eesti- ja ingliskeelseis portrederaamatuis.

“Sajandi 100 suurkuju” projekti tarbeks on kirjastus koostanud eelvaliku kandidaatidest ja lisab sellele nimekirjale väljavallitute teatmelulood. Edaspidi abistame koostööpartnereid Eesti Päevalehte, Kuku-raadiot ja TV 3 nende inimeste leidmisel, kes võiksid kandidaate kõige paremini üldsusele tutvustada.

Miks on ekspertide koostatud ja andmekogudele tuginev eelvalik va-

jalik? Eestis on tõenäoliselt mõni erudiit, kes suudaks iseseisvalt koostada niisuguse tasakaalustatud loetelu, millega nad ka pärast kolmanda või kümnenda uue nimekirjaga tutvumist ise rahule jääksid. Raske on peamiselt see, et valida tuleb nii paljude erialade, eri põlvkondade ja erineva elutööga suurte isiksuste vahel, et mõni neist kipub ikka vaateväljast välja jääma. Suurkuju määratlemiselgi on rõhuasetused erinevad. Üsna raske on näiteks õpetajal hinnata arstiteadlase, inseneri, filosoofi või diplomaadi tegelikkukaalu ning võrrelda seda üldtuntud kirjaniku, muusiku, sõjaväelase, arhitekti või poliitiku omaga.

Tahtsime saavutada tasakaalustatud tulemust

Kvalitatiivsete tunnuste järgi tehtav valik on alati subjektiivne ning tuleb paratamatult valijate nägu. Objektiivsuse suurendamiseks järgisime kandidaate valides järgmisi põhimõtteid.

Esiteks jagasime ühiskonnaelul (tasa)kaalu(sta)tud osadeks. Tervi-

kut suhteliselt lähedaste tegevusalade kaupa osadeks jaotades saime kaheksa enam-vähem sisemiselt ühismõdulist osanimekirja. Nende osakaalu määramiseks töötasime läbi meie ja naabermaade üldentsüklopeediate mahujaotused. Pärast nõuandjate soovitusi kinnitasime osanimekirjade ligikaudsed protsendimäärad. Siis andsime neile kireva sisuga osanimekirjadele selguse huvides üldistatud nimetused, näiteks “kirjamehed”, “muusikud” jms.

Üheskoos partneritega määrasime osanimekirjade menetlemise järjekorra. Poliitikud võinuksid olla esimesed, aga enne valimisi pole nende panuse vaagimine otstarbekas. Mõistlik on ehk selgitada esimese seitsme nädala jooksul suurte kirjameste seast nende kõige suuremad. Muusikute ja kunstnike järel tuleb kirev rühm tingimisetusega “kultuuritegelased”. Siia koondasime koostööpartnerite korraldustöö hõlbustamiseks kaks osanimekirja, nii et nüüd on selles üheskoos usuja kirikumehed, rahvuslikud aatamehed, õpetajad, rahvakultuuri loojad, teatriinimesed, filmitegijad ja

meediategelased. Kõva pähkel valijale 13 “mandaadi” täitmiseks! Mis siis, kui need jaotused oleksid üldse tegemata jäänud?

Teadlaste ja inseneride nimekirja hindasime 20% vääriliseks. Siin ei ole mul võimalik seda pikemalt kommenteerida. Ütlen vaid, et inglase kolme viimase aastatuhande valiksajast on teadlaste, inseneride ja leiutajate osakaal koguni 36%.

Suurkuju mõiste on avar

Teiseks lähtusime kandidaatide nimekirja avarusest ja avatusest. 304 nominandist vanima, Jakob Hurda sünniaasta on 1839 ja noorima Maarja-Liis Ilusa sünniaasta lubab tal praegu olla gümnaasiumineiu.

Lisaks eestlastele on nimistus baltisakslasi, juute ja venelasi. Suurkuju kandidaatide valikul oleme arvestanud nii nende mõju Eesti ühiskonna arengule, tuntust maailmas, suursaavutusi, tähendust rahvuse, ühiskonna ja riigi jaoks, eeskuju, panust identiteedi hoidmisse ja tugevdamisse jms. Tõsi, valitud on valdavalt positiivse panusega inimesed.

Kahetsusväärselt on naiste osa sama väike kui praegu Riigikogus.

Iga liigitus loob selgust ja seab piiranguid. Väikerahva suurmehed peavad tegema suuri tegusid mitmel alal. Näiteks akadeemik Juhan Peegel võiks olla teadlaste nimekirjas, kirjanik Juhan Peegel kirjameeste seas, meie aga paigutasime ajakirjanduse maestro Juhan Pegli hoopis tema meediakolleegeide hulka. Valiku üle võib vaielda ja seetõttu ongi kõik osanimekirjad avatud. Igaüks võib nendesse lisada oma kandidaate ja anda siis nende poolt ka oma hääle. Minu hingel kripeldab praegu igatahes mitu nime, s.t muidugi kujutlust luust ja lihast inimesest ning tema elutööst, kes on justkui ebaõiglaselt nimekirjast välja jäänud. Meie karm ja valuline eesmärk oli teha nimekiri nii lühike kui võimalik ja nii pikk kui mõdapääsmatult vajalik...

Kirjastus soovib, et suurkujude valimises ei oleks võitlust ega erapoolikusest kantud võitlust. Me soovime õppimis- ja mõistmistahet, asjatundlikkust, süvenemist ja suuremeelsust. Valik on valijate nägu.